

УДК 347.22

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.11.51>

Бурносенкова І.А.

юрист

ТОВ «Юридична фірма АНК»

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Постановка проблеми. Проблематика цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств у порівняльно-правовому аспекті не отримала належної розробки у науковій літературі. У вітчизняній доктрині цивільного права питання цивільно-правової відповідальності у цій сфері розглядаються або в контексті загальної проблематики корпоративних відносин, або стосовно тих чи інших видів (конкретних складів) відповідальності в аспекті відповідних проблем, пов'язаних з їх застосуванням на практиці. При цьому відповідні види відповідальності досліджуються з позицій традиційного правового інструментарію деліктної чи договірної відповідальності, тоді як жодної загальної теорії цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств досі не розроблено.

Останнім часом питанням захисту прав та інтересів учасників господарських товариств загалом присвячується чимало наукових досліджень [5, с. 15-19]. Однак їх предметом є захист прав усіх учасників господарського товариства незалежно до розміру належних їм часток у статутному капіталі (тобто в них повною мірою не враховується специфіка захисту прав та інтересів учасників господарських товариств), або вчені обмежуються розглядом лише однієї організаційно-правової форми – акціонерного товариства [6, с. 43-47], або товариства з обмеженою відповідальністю, не здійснюючи в ході аналізу поділ господарських товариств на публічні та непублічні та не відображаючи особливості їх правової природи, які суттєво впливають

на правове регулювання, що загалом можна пояснити відносною новизною зазначеного розмежування для вітчизняного права.

Аналіз зарубіжного законодавчого досвіду в цій сфері сприятиме розвитку теорії цивільного права, вдосконаленню чинного законодавства України у сфері цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств.

Стан наукової розробки проблеми. Проблеми правового статусу господарських товариств досліджуються у наукових працях О.А. Беляневич, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, І. В. Венедіктової, О. М. Вінник, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, Ю. М. Жорнокуя, А. В. Зеліско, О.І. Зозуляк, І. Р. Калаура, І. С. Канзафарової, В. М. Коссака, А. В. Коструби, О. О. Кота, О. В. Кохановської, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, Р. А. Майданика, В.М. Махінчука, Є.О. Мічуріна, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Ю.В. Соколовської, Р. О. Стефанчука, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонової, Я.М. Шевченко, Б.В. Шуби, О.В. Щербини, О.С. Яворської, В.Л. Яроцького та інших.

Водночас у сучасній науці цивільного права відсутні спеціальні комплексні порівняльно-правові дослідження цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств.

Метою статті є науковий аналіз правової регламентації цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств за законодавством окремих зарубіжних країн і можливості та доцільності імплементації позитивного законодавчого зарубіжного досвіду у національну юридичну практику.

Викладення основного матеріалу. Як правило, між рівними суб'єктами відносини у майновому обігу складаються так, що порушення обов'язків одним учасником завжди тягне за собою порушення прав іншого учасника. Порушення обов'язків учасниками господарських товариств тягне за собою порушення прав інших учасників корпоративних відносин, а в деяких випадках неможливість виконання своїх обов'язків. Важливою особливістю цивільно-правової відповідальності у дотриманні принципу рівноправності учасників цивільно-правових відносин є застосування рівних за обсягом заходів відповідальності до різних учасників майнового обігу, в тому числі учасників господарських товариств, за однотипні правопорушення.

Для учасників господарських товариств у разі несприятливих наслідків характерні заходи майнової відповідальності. Звісно, щодо зазначених заходів можна застосовувати примусові заходи до належного виконання зобов'язань.

В Україні більшість господарських товариств є неpubлічними, причому спостерігається тенденція до зниження числа публічних товариств та переходу раніше відкритих акціонерних товариств у категорію неpubлічних. Проблема утисків учасників господарських товариств стоїть в українських господарських товариствах дуже гостро. При цьому в українських реаліях принцип більшості проводиться у життя судами та законодавцем надзвичайно жорстко, інтереси окремих учасників зазвичай ігноруються. Українські суди вважають за краще не втручатися в ситуацію корпоративного конфлікту між учасниками господарського товариства, якщо немає формальних порушень закону, але фактично учасник витісняється з товариства і позбавляється тих вигод, на які вправі був розраховувати за звичайних умов обороту та нормальних партнерських відносин.

Відповідно до законодавства держав континентальної Європи господарським товариством визнається товариство, в якому ризик

учасників обмежений розмірами їх вкладів у капітал товариства. Товариство має власну правосуб'єктність і самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями. Воно може від свого імені здійснювати будь-які угоди, які не заборонені законом і не суперечать добрим звичаям. Як правило, характер угод, що укладаються, визначається предметом діяльності товариства, зафіксованому у договорі товариства (іноді у статуті). Законодавство та судова практика розглянутих держав розвиваються у напрямі розширення правоздатності господарського товариства. Дедалі більше пом'якшується вимога відповідності угод, що укладаються господарським товариством, предмету його діяльності, визначеному установчими документами. Таке розуміння правоздатності господарського товариства нормативно закріплено у ст. 9 Першої директиви з права компаній, прийнятої Радою Європейських Співтовариств у 1968 році, і відбито у законодавстві Великобританії, Німеччини та Франції.

Досліджуючи правову природу та правове регулювання закритих господарських товариств (корпорацій) у США, варто відзначити, що їх поява була зумовлена необхідністю знайти компроміс між звичайними підприємницькими господарськими товариствами та товариською формою ведення бізнесу.

У США не вироблено уніфікованого визначення закритого господарського товариства, що застосовується у всіх штатах у термінологічному визначенні «корпорація». Як правило, закрита корпорація відмежовується від звичайної корпорації через якийсь набір характеристик, який може змінюватись у різних штатах. Оскільки вихід із товариства та продаж акцій (часток) третім особам у закритій корпорації утруднені через відсутність ліквідного ринку акцій, міноритарні учасники виявляються заблокованими у товаристві, що серйозно загострює конфлікт інтересів мажоритарного учасника та міноритарних учасників, створюючи умови для порушення прав та інтересів останніх. У публічному господарському товаристві, навіть за умов високої кон-

центрації капіталу в руках одного акціонера, проблема утиску міноритарних учасників не варто так гостро, оскільки існує ринок акцій та міноритарні акціонери можуть продати їх третім особам за ринкової ціни. Враховуючи зазначені особливості закритого господарського товариства, американські вчені вказують на необхідність перегляду принципу більшості та правила ділового рішення, а також підвищення уваги до інтересам та очікуванням міноритарних учасників [10, с. 884].

В англійській доктрині наголошується, що Закон про компанії 2006 року не відображає всього різноманіття відносин, що існують між учасниками компанії та директорами. Зокрема, у ньому немає вказівки на компанії, які називаються квазі-товариствами (*quasi-partnership companies*), – приватні компанії, що створені на основі особистих відносин між учасниками та передбачають взаємну довіру, а також домовленості при тому, що певні учасники здійснюватимуть управління бізнесом [11, с. 71].

Англійські суди прагнуть брати до уваги взаємні домовленості та передбачені угоди між учасниками таких компаній, навіть якщо вони не відображені у статуті компанії або окремій угоді учасників. Найбільш знаковим прецедентом в англійській судовій практиці щодо такого роду компаній є справа *Ebrahimi v. Westbourne Galleries Ltd.* [9], в якому Палата лордів прямо визнала, що у приватних компаніях, заснованих на особистих відносинах та взаємній довірі, очікування учасників (у тому числі з приводу їх ролі в управлінні бізнесом) не можуть ігноруватися судами при розгляді спору між ними.

У Канаді відсутнє спеціальне корпоративне законодавство про господарські товариства. Таким чином, у країні немає відмінностей, що є в Україні та у деяких інших зарубіжних країнах між акціонерними товариствами, товариствами з обмеженою відповідальністю та іншими видами господарських товариств. Отже, загалом фідучіарні обов'язки учасників господарських товариств, в принципі, схожі у публічних та непублічних товариствах.

За певних обставин корпоративні закони звільняють непублічні господарські товариства від виконання обов'язкових для публічних корпорацій та інших великих товариств вимог. Наприклад, відповідно до СВСА господарські товариства, які публічно не розміщували свої акції, які не зобов'язані направляти бланки довіреностей акціонерам перед зборами акціонерів (§ 149), не повинні призначати аудитора (§ 163) та не повинні створювати ревізійну комісію (§ 171). Однак, як правило, до всіх товариств застосовуються однакові положення. Це вірно, зокрема, для положень, що регулюють відповідальність учасників господарських товариств.

Засіб захисту від утисків, який доступний позивачам у всіх господарських товариствах, діє по-різному залежно від виду товариства. Тільки невелика кількість позовів, пред'явлених відповідно до правила захисту від утиску, припадає на господарські товариства, які котируються на фондових біржах, і ймовірність виграшу справи за участю таких товариств є меншою [7, с. 79, 92].

Основною причиною є те, що «права, регульовані правом справедливості», які часто лежать в основі виграшного позову про утиск, рідше виникають у публічного товариства, яке котирується на фондових біржах, ніж у непублічному господарському товаристві. Можливо, що зловживання службовим становищем у корисливих цілях, яке лежить в основі більшості таких позовів, не є таким кричущим або не так характерно для господарських товариств.

У Німеччині та Австрії існують окремі закони, що регулюють правове становище товариств з обмеженою відповідальністю. Структура цих законів є більш простою, їх положення носять менш обов'язковий характер. Наприклад, наглядова рада не є обов'язковою (*GmbHG* § 52 I). Менеджери повинні виявляти старання дбайливого менеджера (*GmbHG* § 43 I) і можуть нести солідарну та персональну відповідальність у разі порушення ними цього обов'язку (*GmbHG* § 43 II).

Як показують емпіричні докази, зібрані Браяном Чейнсом і Бернардом Блеком, позов до директорів господарських товариств з метою притягнення їх до цивільно-правової відповідальності є рідким явищем у Німеччині. Набагато більше трапляється випадків, які стосуються відповідальності членів правління та інших учасників господарських товариств (часто пов'язаних із неспроможністю товариства).

Австрійський GmbHG (який значно відрізняється від свого німецького аналога) допускає порушення похідного позову меншості, які представляють, як мінімум, 10% статутного капіталу товариства (Австрійський GmbHG § 48 I). Позов пред'являється самими акціонерами без процедури судового дозволу (як у випадку з чинним німецьким AktG) та без участі спеціального представника, що діє від імені меншості.

Законодавство Латвії має схожі риси з австрійським законодавством. Торговий кодекс Латвії містить деякі положення, які застосовуються як до акціонерних товариств, так і до товариств з обмеженою відповідальністю.

У Франції господарське товариство розглядається як спрощене акціонерне товариство (Société par Actions Simplifiée або SAS) та є товариством, яке має виконувати всі положення, що застосовуються до звичайних акціонерних товариств. Зокрема, спрощено структуру управління. Положення про угоди з конфліктом інтересів не застосовуються (Торговий Кодекс, ст. L. 227-1). Однак, що стосується відповідальності учасників товариства та похідних позовів, то положення закону є однаковими щодо обох видів товариств (Торговий Кодекс, ст. L. 227-1, 227-8). У французькій доктрині існує єдина думка про те, що шкода, заподіяна керівником товариства, передбачає договірний характер відповідальності керівника, тобто наявність факту порушення договору чи договірної помилки.

ЦК Франції аналогічно ЦК України регламентує цивільну відповідальність як фізичних, так і юридичних осіб. У ст. 1850 закріплене

загальне для усіх організаційно-правових форм товариств положення про відповідальність членів товариств (керівника, головного менеджера, членів тощо): «кожна особа – член товариства несе індивідуальну відповідальність перед товариством і перед третіми особами за порушення законів і нормативних актів, положень статуту або за помилки, вчинені в своїй діяльності». ЦК Франції дублює це положення для кожної з організаційно-правових форм. Відповідно до абз.1 ст. L225-251 члени ради (правління) та генеральний директор АТ, абз.1 ст. L223-22 управляючі ТОВ залежно від ситуації особисто чи солідарно відповідальні перед господарським товариством чи третіми особами за порушення законів або інших застосовуваних нормативних актів, або порушення положень статуту, або помилки, скоєні під час виконання своїх обов'язків.

Розмежування публічних та непублічних товариств в українському праві відбувається за формальними, а не за сутнісними критеріями: до непублічних товариств в Україні віднесено всі товариства з обмеженою відповідальністю, і навіть акціонерні товариства, які відповідають формальним ознаками публічного товариства (ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства») [2].

Незважаючи на наявність окремих особливих елементів у конструкції непублічного товариства, робиться висновок про те, що непублічне товариство не можна визнати повною мірою спілкою осіб. Одночасно з цим слід зазначити, що в оцінці правової природи непублічного товариства особливу увагу варто приділити договірній основі відносин учасників, яка, на відміну від публічного товариства, у непублічному товаристві проявляється особливо рельєфно.

Корпоративні відносини, що виникають між учасниками непублічного

товариства, можуть бути зіставлені з відносинами, що виникають між учасниками договору простого товариства, з тим лише застереженням, що у першому випадку вини-

кає також товариство як самостійний суб'єкт, приймає він права та обов'язки у відносинах з третіми особами та з учасниками такого товариства. Створення юридичної особи в якості господарського товариства привносить деяку специфіку у відносини між його учасниками, проте не змінює їх правової природи.

У США розвинений інститут утиску міноритарних учасників у закритих господарських товариствах США. Цей інститут пройшов у своєму розвитку наступні основні етапи: 1) покладання на домінуючого учасника фідучіарних обов'язків щодо міноритаріїв; 2) захист розумних очікувань міноритаріїв; 3) розробка спеціального засобу захисту міноритаріїв від утиску з боку мажоритаріїв (*oppression remedy*).

У доктрині фідучіарних обов'язків акцентується увага на особливій природі відносин між учасниками закритого господарського товариства та обов'язки найвищої відданості учасника щодо інших учасників господарського товариства. Порушення цього обов'язку домінуючим акціонером без будь-яких розумних причин кваліфікується як утисок міноритаріїв.

Відповідно до теорії розумних очікувань ключового значення набувають інтереси та очікування міноритарного учасника, які у нього були на момент започаткування бізнесу. Навіть якщо порушення фідучіарних обов'язків немає, проте розумні очікування міноритарію виявилися не задоволеними, його інтересам забезпечується цивільно-правовий захист.

Обидва підходи потім були покладені в основу спеціального позову з утиску (*oppression remedy*), розробленого законодавцем та судами США.

Незважаючи на існуючі відмінності перерахованих підходів, всі вони

базуються на принципах права, і суд наділяється широкими повноваженнями щодо тлумачення поведінки домінуючих учасників закритого господарського товариства, виходячи із стандартів сумлінності, розумності та справедливості.

В англійському праві розуміння того, що інтересам міноритаріїв найчастіше несправедливо завдається шкоди внаслідок поведінки мажоритарних учасників, призвело до розробки інституту «*unfair prejudice*» – несправедливого обмеження інтересів міноритарних учасників компанії. Цей інститут також ґрунтується на принципах справедливості та обліку обґрунтованих очікувань міноритаріїв від участі у спільному бізнесі. Незважаючи на те, що ст. 994 Закону про компанії 2006 року, що регулює зазначений інститут, сформульована загальним чином, на практиці вона застосовується лише до приватних компаній [8, с. 120]. Цей інститут також перетинається з інститутом фідучіарних обов'язків: порушення фідучіарних обов'язків може стати основою встановлення факту несправедливого обмеження інтересів міноритаріїв («*unfair prejudice*»), проте його сфера дії набагато ширша.

Утисок міноритарних учасників непублічного товариства як правовий феномен має подвійну правову природу і може бути охарактеризований: 1) як наслідок зловживання правом корпоративного контролю, що розуміється в найширшому значенні як здійснення мажоритарними учасниками своїх корпоративних прав виключно у своєму власному інтересі, внаслідок чого права та (або) законні інтереси міноритаріїв обмежуються; 2) як наслідок порушення покладеного на мажоритарного учасника непублічного товариства обов'язку діяти сумлінно з урахуванням інтересів решти учасників товариства.

Найбільш типовими випадками утисків міноритаріїв з боку домінуючих учасників в українській практиці є: диспропорційний розподіл прибутку; регулярний не розподіл прибутку (не оголошення дивідендів), у тому числі в поєднанні з безпідставним усуненням міноритаріїв від займаних посад у органах управління господарським товариством; ведення поточної діяльності господарського товариства виключно на користь домінуючого учасника; недобросовісна реорганізація товариства та (або) розмивання частки міно-

ритарія у статутному капіталі товариства за допомогою різних схем.

На відміну від зарубіжного законодавства та судової практики, згідно з якими захисту підлягають не лише права міноритарних учасників, прямо закріплені у законі, надані статутом або корпоративним договором, їх інтереси, а також розумні очікування, ті, що впливають з участі в непублічному товаристві, в українських реаліях такі інтереси не можуть отримати ефективного захисту у відриві від захисту будь-якого суб'єктивного права, що належить учаснику.

У 2016 році Верховною Радою України було розглянуто законопроект від 28.04.2016 № 2302а «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах», в якому були сформульовані пропозиції щодо впровадження механізму витіснення міноритаріїв та їх права на викуп їх акцій [4]. Однак на цей час врегулювання права на «squeeze-out» (витіснення міноритаріїв) та «sell-out» (право на викуп їх акцій) у національному законодавстві відсутнє.

У США існують способи захисту прав та інтересів міноритарних акціонерів закритого господарського товариства, які використовуються судами: 1) викуп мажоритарієм акцій міноритарного учасника на вимогу останнього; 2) стягнення з мажоритарного акціонера збитків, завданих міноритарію; 3) примусова виплата дивідендів. Ліквідація господарського товариства як початковий спосіб захисту показала свою неспроможність, і американські суди у більшості випадків почали присуджувати викуп мажоритарієм, а іноді й самим господарським товариством акцій «витісненого» міноритарію. Для цілей викупу господарське товариство оцінюється як діючий бізнес (тобто не за ліквідаційною вартістю); при цьому у більшості випадків суди доходять висновку про непридатність знижки за відсутність контролю та ліквідності [12, с. 319].

У США міноритарним акціонерам надається можливість у ситуації утисків вима-

гати пропорційного відшкодування в рамках непрямого позову. Це допустимо, коли справа не ускладнена вимогами корпоративних кредиторів (тобто немає загрози банкрутства), а також не створює ризик виникнення множинності позовів [13, с. 773]. Більше того, у зв'язку з особливим особисто-довірчим характером відносин між учасниками закритого господарського товариства, наявністю прямих фідуціарних зв'язків між ними, а також близькістю інтересів учасників та господарських товариств загалом, значна кількість судів США заперечують різницю між прямим і непрямим позовами в контексті закритого господарського товариства, надаючи учасникам право подавати прямі позови проти інших учасників господарського товариства.

Неправомірне утримання дивідендів у США є найбільш поширеним способом утиску міноритарних акціонерів господарського товариства та частою підставою для подання позову з утиску. Проте американські суди з цієї категорії справ покладають на позивача дуже суттєвий тягар доведення протиправності поведінки домінуючого учасника. Крім того, для непублічного господарського товариства характерний розподіл фактичних дивідендів у вигляді заробітної плати чи винагороди за зайняття посад в органах управління товариством.

Основним способом захисту в англійському праві, як і в США, є викуп мажоритарієм або господарським товариством акцій міноритарного учасника на вимогу останнього [11, с. 582]. Господарське товариство також оцінюється як діюче підприємство, проте оцінка частки міноритарію без будь-якої знижки за відсутністю контролю застосовується лише щодо приватних господарських товариств, які є квазі-товариствами [14, с. 335]. В англійському праві за загальним правилом діє принцип неприпустимості стягнення завданих збитків, за яким якщо збитки заподіяно господарському товариству, лише саме господарське товариство може стягнути їх.

Проте з цього правила практично робиться низка виключень. Зокрема, під час застосування

інституту «unfair prejudice» суди стягують у якості збитків зменшення вартості акцій, що відбулося в результаті несправедливого обмеження інтересів учасників. Звернення до мажоритарія з прямим позовом про стягнення збитків, заподіяних міноритарному учаснику, можливо у ситуації порушення особистих прав міноритарію, а також у разі порушення мажоритарієм прямого обов'язку, покладеного стосовно міноритарія.

Необхідно відзначити два ключові моменти у праві країн ЄС: з одного боку, свобода договору є фундаментальним принципом нарівні з приватною власністю; з іншого боку, в цивільному праві країн ЄС поступово почали з'являтися і розширюватися виключення з цього принципу, зокрема з метою захисту слабших учасників цивільних відносин та вирішення інших проблем. У корпоративному управлінні проблема міноритаріїв вирішується у більшості юрисдикцій шляхом створення спеціальних засобів захисту їх інтересів – подання позовів проти директорів або доміантних акціонерів, які завдали збитків господарському товариству, застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» тощо. При цьому розвинені юрисдикції ЄС не йдуть шляхом заборони на право учасників господарських товариств непропорційно розподіляти корпоративний контроль, обмежуючи

лише невеликий набір практик. Більше того, можливість непропорційного розподілу корпоративного контролю часто використовується для захисту прав міноритаріїв. Для захисту прав міноритаріїв корпоративне право надає набір спеціальних засобів, не обмежуючи можливості учасників корпорацій домовлятися про зручний порядок здійснення їх прав та участі в корпоративному управлінні.

Висновки. Враховуючи викладене, проведений аналіз зарубіжного досвіду щодо цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств та захист їх прав, дає можливість у рамках наукового дослідження здійснити розробку концептуальних пропозицій (концепції) з вдосконалення українського законодавства в галузі здійснення та захисту прав та інтересів учасників господарського товариства з урахуванням законодавчого досвіду зарубіжних країн, які б дозволяли вирішити суттєві та актуальні проблеми українського права – проблему співвідношення інтересів осіб у цивільному та господарському праві та знаходження їх балансу, а також проблему порушення прав та інтересів учасників господарського товариства з боку його домінуючого учасника та неефективності способів захисту, доступних учасникам господарського товариства на цей час.

Анотація

У статті розглядаються окремі питання цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств у деяких зарубіжних країнах. Акцентується увага на тому, що у вітчизняній доктрині цивільного права питання цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств розглядаються або в контексті загальної проблематики корпоративних відносин, або стосовно тих чи інших видів відповідальності в аспекті відповідних проблем, пов'язаних з їх застосуванням на практиці. При цьому відповідні види відповідальності досліджуються з позицій традиційного правового інструментарію деліктної чи договірної відповідальності, тоді як загальної теорії цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств до цього часу не розроблено. Досить часто вчені обмежуються розглядом однієї організаційно-правової форми товариства (наприклад, акціонерного товариства), не здійснюючи в ході аналізу поділ господарських товариств на публічні та непублічні та не відображаючи особливості їх правової природи, які суттєво впливають на правове регулювання, що загалом можна пояснити відносною новизною зазначеного розмежування для українського права.

Науковий аналіз правової регламентації цивільно-правової відповідальності учасників господарських товариств за законодавством окремих зарубіжних країн (США, Велика Британія,

Франція, Німеччина, Австрія та ін.) і можливості та доцільності імплементації позитивного законодавчого зарубіжного досвіду у національну юридичну практику спрямований на розвиток теорії цивільного права, вдосконалення чинного законодавства та правозастосовної практики в цій сфері.

Ключові слова: цивільні правовідносини, корпоративні правовідносини, цивільно-правові відповідальність, підприємницькі товариства, господарські товариства, учасники господарських товариств.

Burnosenkova I.A. Civil liability of participants of business associations under the laws of certain foreign countries

Summary

The article considers some issues of civil liability of members of companies in some foreign countries. Emphasis is placed on the fact that the domestic doctrine of civil law issues of civil liability of members of companies are considered either in the context of general issues of corporate relations, or in relation to certain types of liability in terms of relevant issues related to their application in practice. At the same time, the relevant types of liability are studied from the standpoint of the traditional legal tools of tort or contractual liability, while the general theory of civil liability of members of companies has not been developed yet. Quite often scholars limit themselves to considering one organizational and legal form of a company (for example, a joint stock company), without analyzing the division of companies into public and non-public and not reflecting the features of their legal nature that significantly affect legal regulation, which can be explained by relative the novelty of this distinction for Ukrainian law.

Scientific analysis of the legal regulation of civil liability of members of companies under the laws of individual foreign countries (USA, UK, France, Germany, Austria, etc.) and the possibility and feasibility of implementing positive foreign legislation in national legal practice aimed at developing the theory of civil law, improvement of current legislation and law enforcement practice in this area.

Key words: civil legal relations, corporate legal relations, civil legal liability, entrepreneurial associations, business associations, participants of business associations.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про акціонерні товариства. Закон України від 17 вересня 2008 року № 514- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст.384.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 45–46. Ст. 356.
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах від 28.04.2016 № 2302а // URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ОН1RYDTA>
5. Зеліско А. Правова характеристика сучасного стану та тенденцій модифікації системи господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 15-19.
6. Марущак Я. Товариства в Європейському Союзі: права та обов'язки їх учасників. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №6. С. 43-47.
7. Стефани Бен-Ишай и Пунэм Пури. Применение такого средства защиты как «притеснение» в канадских судах: 1995-2001”, выпуск 30 *Queen's L.J.* стр. 79, 92, 2004 год (Stephanie Ben-Ishai & Poonam Puri, *The Canadian Oppression Remedy Judicially Considered: 1995-2001*).

8. Boyle A.J. *Minority Shareholders' Remedies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. P. 120.
9. *Ebrahimi v Westbourne Galleries Ltd* [1973] AC 360. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-016-7751?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/D-016-7751?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)
10. O'Neal H.F. *Close Corporations: Existing Legislation and Recommended Reform*. *The Business Lawyer*. 1977–1978. Vol. 33. P. 884.
11. Mayson S.W., French D., Ryan C.L. *Company Law*. 33rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2016–2017. P. 71. P. 582.
12. Moll D.K. *Shareholder Oppression & "Fair Value": Of Discounts, Dates, and Dastardly Deeds in the Close Corporation*. *Duke Law Journal*. 2004. Vol. 54. P. 319
13. Muldoon R.J. *Corporations – Entity Theory – Derivative Actions – Pro Rata Individual Recovery. – Shlensky v. South Parkway Bldg. Corp.* *Boston College Industrial and Commercial Law Review*. 1964. Vol. 5. P. 773.
14. Joffe V., Drake D., Richardson G., Lightman D., Collingwood T. *Minority Shareholders: Law, Practice and Procedure*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 335.